

POZIOM WSPARCIA FINANSOWEGO UNII EUROPEJSKIEJ W DZIAŁALNOŚCI INWESTYCYJNEJ POLSKICH GOSPODARSTW ROLNICZYCH

*Dariusz Kusz**, *Maria Ruda***

*Katedra Gospodarki Żywnościowej i Towaroznawstwa Politechniki Rzeszowskiej
Kierownik: prof. dr hab. inż. Maria Ruda

**Zakład Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich Państwowej Wyższej Szkoły
Zawodowej w Krośnie
Kierownik: dr inż. Janusz Kilar

Słowa kluczowe: fundusze strukturalne UE, inwestycje
Key words: EU structural funds, investments

S y n o p s i s. Celem opracowania jest zaprezentowanie i ocena poziomu wsparcia finansowego z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej (UE) w działalności inwestycyjnej polskich gospodarstw rolniczych. Badania przeprowadzono dla kraju i województw. Stwierdzono, że w województwach, w których przeważają gospodarstwa rolnicze o większym potencjale produkcyjnym, poziom wykorzystania funduszy strukturalnych Unii Europejskiej w działalności inwestycyjnej jest większy niż w województwach o niższym potencjale produkcyjnym rolnictwa.

WSTĘP

Integracja z Unią Europejską (UE) zasadniczo zmieniła warunki funkcjonowania polskiego rolnictwa między innymi w zakresie możliwości finansowania rozwoju gospodarstw rolniczych z funduszy strukturalnych UE [Kowalczyk 2007, s. 3, Stańko 2008, s. 32]. Pozwoliło to znacznej grupie gospodarstw rolniczych dostosować się do standardów unijnych oraz poprawić pozycję konkurencyjną na rynku.

W Polsce unijne środki o charakterze strukturalnym zostały rozdysponowane na poziomie centralnym [Kiryłuk-Dryjska 2008, s. 104]. Wskaźniki podziału zostały skonstruowane w ten sposób, aby faworyzować województwa wymagające większej pomocy. Zastosowanie kopert regionalnych wynikało z chęci osiągnięcia pewnych celów spójnościowych przy okazji rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich [Zawalińska 2009, s. 125-126]. Jednak możliwość absorpcji funduszy pomocowych w poszczególnych regionach kraju może być zróżnicowana. Poziom wykorzystania funduszy w Polsce wymaga ciągłej oceny uwzględniającej między innymi regionalne dysproporcje.

Celem pracy jest zaprezentowanie i ocena poziomu wsparcia finansowego z funduszy strukturalnych UE w działalności inwestycyjnej polskich gospodarstw rolniczych w skali kraju i w poszczególnych województwach.

METODYKA BADAŃ

Fundusze UE można klasyfikować w różny sposób w zależności od ich wpływu na przeobrażenia strukturalne oraz zakres oddziaływania na rolnictwo i obszary wiejskie. Z tego punktu widzenia Stanisław Kowalczyk [2007, s. 3-4] dzieli te środki na cztery grupy: (1) mające w całości bezpośredni wpływ na rozwój i przemiany strukturalne, (2) mające w całości pośredni wpływ, (3) mające w części bezpośredni wpływ, (4) mające w części pośredni wpływ. W opracowaniu skupiono uwagę na wybranych działaniach Sektorowego Programu Operacyjnego (SPO) i Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) wspierających w całości i w sposób bezpośredni działalność inwestycyjną rolników związaną z modernizacją gospodarstw rolnych. Analiza dotyczyła następujących działań: działanie 1.1. *Inwestycje w gospodarstwach rolnych SPO Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006*, działanie 6 *Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE PROW 2004-2006* oraz *Modernizacja gospodarstw rolnych PROW 2007-2013*.

Materiał empiryczny stanowiły dane ze sprawozdań z działalności Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARMiR) dotyczące zrealizowanych płatności w ramach analizowanych działań za okres od 2004 do 2008 roku. Zakres czasowy analizy wynikał z okresu realizacji działania 1.1. ze względu na obowiązywanie zasady n+2, czyli okresu 2004-2008. W opracowaniu uwzględniono także dane Głównego Urzędu Statystycznego dotyczące poziomu nakładów inwestycyjnych za lata 2004-2008 łącznie rolnictwa i łowiectwa – dział 01 według Polskiej Klasyfikacji Działalności – zgodnie z zaklasyfikowaniem działalności inwestora (podmiotu gospodarki narodowej), z wyjątkiem nakładów na obiekty niezwiązane z jego podstawową działalnością, które zakwalifikowano do odpowiednich sekcji i działów według kryterium przeznaczenia obiektu.

WYNIKI BADAŃ

Działaniem zmierzającym do poprawy konkurencyjności gospodarstw rolnych było działanie 1.1. *Inwestycje w gospodarstwach rolnych*, którego kontynuacją jest *Modernizacja gospodarstw rolnych* w ramach PROW 2007-2013. Na dofinansowanie projektów realizowanych w ramach działania 1.1. przeznaczona została największa część całego budżetu SPO *Restrukturyzacja ... 2004-2006*, tj. 39%. W skali kraju w ramach tego działania kwota zrealizowanych płatności wyniosła ponad 2,4 mld zł (tab. 1.). Przy czym największy udział w wykorzystaniu kwoty płatności miały województwa wielkopolskie (15,5% kwoty dla Polski) i mazowieckie (15,1%), zaś najmniejszy udział województwa: lubuskie (1,7%), podkarpackie (2,2%) oraz śląskie (2,4%). Niewielkie znaczenie w analizowanym okresie miało działanie *Modernizacja gospodarstw rolnych*, w którym wypłacono rolnikom zaledwie 5,6 mln zł. Wynikać to mogło z opóźnień w realizacji tego działania [Zawalińska 2008, s. 43].

Z kolei działanie *Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE* w ramach PROW 2004-2006 miało na celu dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów obowiązujących w UE, dotyczących ochrony środowiska, zdrowia publicznego oraz dobrostanu zwierząt. Skala wsparcia w ramach tego działania wyniosła w kraju 2,43 mld zł (tab. 1.), przy czym w największym stopniu skorzystali z pomocy rolnicy z województw: wielkopolskiego (22,2% kwoty wykorzystanej w Polsce), mazowieckiego (19,7%) oraz kujawsko-

Tabela 1. Skala wsparcia finansowego w ramach wybranych funduszy strukturalnych w Polsce i w poszczególnych województwach (suma zrealizowanych płatności za lata 2004-2008)

Jednostka terytorialna	Skala zrealizowanych płatności					
	<i>Inwestycje w gospodarstwach rolnych SPO Restrukturyzacja ... 2004-2006</i>		<i>Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE PROW 2004-2006</i>		<i>Modernizacja gospodarstw rolnych PROW 2007-2013</i>	
	[tys. zł]	[%]	[tys. zł]	[%]	[tys. zł]	[%]
dolnośląskie	105 365,8	4,4	17 856,3	0,7	0,0	0,0
kujawsko-pomorskie	196 015,5	8,1	440 657,9	18,1	174,4	3,1
lubelskie	233 110,3	9,7	85 466,5	3,5	674,4	11,9
lubuskie	40 518,2	1,7	20 385,5	0,8	301,4	5,3
łódzkie	184 889,1	7,7	172 354,2	7,1	0,0	0,0
małopolskie	91 006,3	3,8	24 584,2	1,0	109,5	1,9
mazowieckie	364 380,1	15,1	479 475,0	19,7	164,4	2,9
opolskie	70 047,2	2,9	21 953,2	0,9	843,9	14,9
podkarpackie	54 052,8	2,2	17 984,2	0,7	561,5	9,9
podlaskie	206 073,8	8,6	213 849,2	8,8	300,0	5,3
pomorskie	117 193,1	4,9	133 933,2	5,5	82,2	1,5
śląskie	57 110,6	2,4	19 882,1	0,8	445,6	7,9
świętokrzyskie	110 230,3	4,6	37 052,1	1,5	188,1	3,3
warmińsko-mazurskie	122 297,2	5,1	171 000,6	7,0	257,1	4,5
wielkopolskie	374 137,8	15,5	541 814,7	22,2	287,8	5,1
zachodniopomorskie	82 936,1	3,4	39 226,7	1,6	1271,2	22,5
Polska	2 409 364,0	100,0	2 437 475,6	100,0	5661,5	100,0

Źródło: [Sprawozdanie... 2009].

pomorskiego (18,1%). Najmniejszy poziom wsparcia zanotowano dla województw: podkarpackiego (0,7%), dolnośląskiego (0,7%), lubuskiego (0,8%), śląskiego (0,8%), opolskiego (0,9%) oraz małopolskiego. Wyniki te jednak nie uwzględniają potencjału produkcyjnego rolnictwa w poszczególnych województwach. Dlatego też zaprezentowano wartość pomocy publicznej w działalności inwestycyjnej rolników w przeliczeniu na jedno gospodarstwo rolnicze, na jeden hektar użytków rolnych, na jednego pracującego w rolnictwie oraz jako procent zrealizowanych w rolnictwie inwestycji za lata 2004-2008 dla każdego z szesnastu województw w Polsce (tab. 2.).

Z przeprowadzonego rachunku wynika, że poziom wsparcia finansowego w ramach analizowanych funduszy strukturalnych był zróżnicowany. Przeciętna wartość pomocy finansowej w ramach analizowanych działań przypadająca na jedno gospodarstwo rolnicze w Polsce (wraz z użytkownikami działek rolnych o powierzchni mniejszej od 1 ha użytków rolnych) za lata 2004-2008 wynosiła 1808,1 zł (tab. 2.). Przy czym wyraźnie większe od średniej krajowej wskaźniki zanotowano w województwach kujawsko-pomorskim, wielkopolskim, warmińsko-mazurskim, podlaskim oraz pomorskim, zaś najniższe w województwach podkarpackim, małopolskim oraz śląskim (tab. 3.). Różnica pomiędzy województwem kujaw-

Tabela 2. Poziom wsparcia finansowego w ramach wybranych funduszy strukturalnych w Polsce i w poszczególnych województwach (suma zrealizowanych płatności za lata 2004-2008)

Jednostka terytorialna	Wartość wsparcia w przeliczeniu na [zł]			Wartość wsparcia w stosunku do wartości nakładów inwestycyjnych [%]
	jedno gospodarstwo rolne	jeden ha UR	jednego pracującego w rolnictwie	
dolnośląskie	992,6	124,9	1757,4	15,2
kujawsko-pomorskie	5985,1	610,7	5506,4	71,5
lubelskie	1116,3	212,2	1158,1	27,4
lubuskie	1236,2	124,8	2551,3	13,6
łódzkie	1813,1	326,7	1886,7	34,3
małopolskie	337,7	161,3	635,8	20,2
mazowieckie	2462,6	392,8	2654,4	40,9
opolskie	1420,7	167,5	1910,0	15,0
podkarpackie	240,8	95,2	469,2	14,4
podlaskie	3751,2	378,7	3074,0	42,0
pomorskie	3749,3	319,9	4409,8	35,9
śląskie	369,4	161,9	1133,8	14,6
świętokrzyskie	937,9	250,9	1035,0	29,8
warmińsko-mazurskie	4108,4	290,0	4701,8	30,8
wielkopolskie	4863,2	513,7	4479,5	38,1
zachodniopomorskie	1977,7	123,5	3146,6	13,3
Polska	1808,1	302,1	2322,6	32,1

Źródło: obliczenia własne na podstawie [Sprawozdania... 2009, Rocznik... 2009, Rocznik Statystyczny... 2007, 2008].

sko-pomorskim a podkarpackim była prawie dwudziestopięciokrotna (tab. 2.). Rozbieżności te w dużej mierze wynikają z przeciętnej wielkości gospodarstw rolniczych. Fakt występowania dużych obszarowo gospodarstw rolniczych powoduje, że wartość pomocy rozkłada się na stosunkowo niewiele podmiotów. Z kolei w regionach o przewadze małych obszarowo gospodarstw rolniczych możliwości absorpcji środków pomocowych mogą być znacznie ograniczone.

Pomimo zmniejszającej się roli ziemi jako czynnika produkcji w rolnictwie, ziemia nadal stanowi o istocie tego działu gospodarki, ponieważ określa jego potencjał, możliwości wytwórcze oraz siłę ekonomiczną gospodarstw rolniczych. Dlatego też środki pieniężne przypadające na 1 ha użytków rolnych lepiej ilustrują możliwości rozwojowe gospodarstw [Kowalczyk 2007, s. 16]. Wyniki badań wsparcia finansowego przeznaczonego bezpośrednio na działalność inwestycyjną w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych wykazały, że średnio w kraju wartość ta wyniosła 302,1 zł (tab. 2.), przy czym wyraźnie większe wskaźniki od średniej krajowej zanotowano w województwach kujawsko-pomorskim i wielkopolskim, zaś najniższe – w województwach podkarpackim, zachodniopomorskim, lubuskim oraz dolnośląskim (tab. 3.).

Przedsięwzięcia inwestycyjne mają głównie służyć substytucji pracy żywej kapitałem. Konieczność ta wynika ze zmian cen kosztów czynników produkcji, wśród których naj-

Tabela 3. Odchylenie* od średniej krajowej wartości wsparcia finansowego w ramach analizowanych funduszy strukturalnych dla poszczególnych województw (Polska = 1)

Jednostka terytorialna	Poziom wsparcia [krotność]			
	na jedno gospodarstwo rolne	na jeden ha UR	na jednego pracującego w rolnictwie	w stosunku do wartości nakładów inwestycyjnych
Kujawsko-pomorskie	3,3	2,0	2,4	2,2
Wielkopolskie	2,7	1,7	1,9	1,2
Warmińsko-mazurskie	2,3	1,0	2,0	1,0
Podlaskie	2,1	1,3	1,3	1,3
Pomorskie	2,1	1,1	1,9	1,1
Mazowieckie	1,4	1,3	1,1	1,3
Zachodniopomorskie	1,1	0,4	1,4	0,4
Łódzkie	1,0	1,1	0,8	1,1
Opolskie	0,8	0,6	0,8	0,5
Lubuskie	0,7	0,4	1,1	0,4
Lubelskie	0,6	0,7	0,5	0,9
Dolnośląskie	0,5	0,4	0,8	0,5
Świętokrzyskie	0,5	0,8	0,4	0,9
Małopolskie	0,2	0,5	0,3	0,6
Śląskie	0,2	0,5	0,5	0,5
Podkarpackie	0,1	0,3	0,2	0,4

*odchylenie obliczono jako proporcję wartości parametru dla województwa podzielonego przez wartość parametru dla Polski.

Źródło: obliczenia własne na podstawie tabeli 2.

większą dynamikę wykazują koszty pracy [Ziętara 2008, s. 81]. Powoduje to określone konsekwencje dla ekonomiki i organizacji gospodarstw rolniczych, polegające na preferowaniu technik i technologii pracooszczędnych, ale też kapitałochłonnych [Runowski 2009, s. 202]. Z tych też powodów ważny jest fundusz przypadający na jedną osobę pracującą w rolnictwie. Przeciętna wartość środków z analizowanych działań przypadająca na jedną osobę pracującą w rolnictwie dla Polski wynosiła 2322,6 zł (tab. 2.). Przy czym wyraźnie większy od średniej krajowej poziom tego wsparcia wystąpił w województwach kujawsko-pomorskim, a także warmińsko-mazurskim, wielkopolskim i pomorskim (tab. 3.). Na drugim biegunie znalazły się województwa: podkarpackie, małopolskie, świętokrzyskie, śląskie i lubelskie.

Z kolei relacja analizowanych funduszy pomocowych do wartości zrealizowanych nakładów inwestycyjnych pozwala stwierdzić, że największe znaczenie miały one w województwie kujawsko-pomorskim, w którym udział dotacji wynosił aż 71,5%. Najmniejszy udział dotacji charakteryzował województwa: zachodniopomorskie, lubuskie, podkarpackie, śląskie, opolskie i dolnośląskie (tab. 3.). W województwie zachodniopomorskim udział dotacji w zrealizowanych inwestycjach wyniósł tylko 13,3% (tab. 2.). Region ten charakteryzuje się gospodarstwami rolniczymi o znacznym potencjale produkcyjnym, a poziom nakładów inwestycyjnych na jedno gospodarstwo rolnicze i jednego pracującego w rolnictwie

jest największy w kraju [Kusz 2009, s. 83]. Niski poziom wsparcia działalności inwestycyjnej świadczy także o tym, że gospodarstwa tego regionu rozwijały potencjał produkcyjny, ale nie uzależniały tego od mechanizmów polityki rolnej. Dla dużych gospodarstw rolniczych fundusze UE są tylko jednym ze źródeł finansowania, a ich dostępność nie warunkuje planów inwestycyjnych [Czubak i inni 2010, s. 55]. Ponadto ograniczenie maksymalnej kwoty, która może być przyznana w ramach pomocy finansowej dla pojedynczego gospodarstwa rolniczego, przy dużych rozmiarach inwestycji, powoduje, że znaczenie tej pomocy jest niewielkie, a gospodarstwo rolnicze jest w stanie zrealizować inwestycje bez wsparcia publicznego. Z kolei niewielki udział dotacji w nakładach inwestycyjnych w województwach o niskim potencjale produkcyjnym rolnictwa może wskazywać na ograniczone możliwości skutecznego pozyskiwania środków finansowych z funduszy strukturalnych UE.

Rolnictwo poszczególnych województw w Polsce różni się nie tylko warunkami przyrodniczo-klimatycznymi, ale także potencjałem produkcyjnym i aktywnością w pozyskiwaniu wsparcia finansowego w procesie modernizacji gospodarstw rolniczych. W Polsce, mimo centralnego rozdzielania unijnych środków o charakterze strukturalnym przeznaczonych na rozwój wsi i rolnictwa, występuje zróżnicowanie poziomu ich wykorzystania. Z przeprowadzonych badań wynika, że większą aktywnością w pozyskiwaniu pomocy finansowej na działalności inwestycyjne charakteryzowały się województwa o większym potencjale produkcyjnym rolnictwa. Na problem podziału środków finansowych pomiędzy regiony o różnym poziomie rozwoju zwraca uwagę Ewa Kiryluk-Dryjska [2009, s. 105]. Przy takich decyzjach można się kierować zasadą równości lub stosować kryterium efektywności. W ujęciu przestrzennym dylemat ten sprowadza się do rozstrzygnięcia problemu wyrównywania bądź niewyrównywania różnic rozwojowych. Podejmując działania w celu redystrybucji dochodu od bogatszej części społeczeństwa do biedniejszej, państwo może zaszkodzić efektywności ekonomicznej i zmniejszyć rozmiary dochodu narodowego. Jednak jeżeli równość jest czymś pożądanym, może być warta określonej ceny [Zawalińska 2009, s. 106].

PODSUMOWANIE

Zróżnicowanie regionalne polskiego rolnictwa ma swoje odzwierciedlenie w dużym zróżnicowaniu absorpcji środków pomocowych UE w działalności inwestycyjnej. W województwach, w których przeważają gospodarstwa rolnicze o większym potencjale produkcyjnym, poziom wykorzystania funduszy strukturalnych Unii Europejskiej w działalności inwestycyjnej jest większy niż w województwach o niższym potencjale produkcyjnym rolnictwa. To wskazuje, że analizowane instrumenty wspólnej polityki rolnej UE (w tym przypadku wsparcie inwestycji) nie niwelują regionalnego zróżnicowania rolnictwa. W regionach o niskim potencjale produkcyjnym rolnictwa występuje wiele małych gospodarstw rolniczych niewykazujących zdolności rozwojowych. W gospodarstwach tych możliwości absorpcji środków finansowych na modernizację i rozwój są znacznie ograniczone. Utrzymywanie się takiej tendencji może pogłębić dysproporcje w rolnictwie polskim. Niemniej jednak pomoc z funduszy UE przyczyni się do wzmocnienia grupy większych gospodarstw, potencjalnie rozwojowych, które w przyszłości będą stanowiły o międzynarodowej pozycji konkurencyjnej polskiego rolnictwa.

LITERATURA

- Czubak W., Sadowski A., Wigier M. 2010: *Ocena funkcjonowania i skutków wdrażanych programów wsparcia inwestycji w gospodarstwach rolnych z wykorzystaniem funduszy UE*, „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej”, nr 1.
- Kiryłuk-Dryjska E. 2008: *Zastosowanie modelu optymalizacyjnego do alokacji środków strukturalnych*, „Wieś i Rolnictwo”, nr 4.
- Kowalczyk S. 2007: *Fundusze Unii Europejskiej w rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich*, „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej”, nr 3.
- Kusz D. 2009: *Zróżnicowanie regionalne nakładów inwestycyjnych w rolnictwie polskim*, „Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie. Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej”, nr 75.
- Rocznik Statystyczny Rolnictwa*, GUS Warszawa 2009.
- Rocznik Statystyczny Rolnictwa i Obszarów Wiejskich*, GUS Warszawa 2007, 2008.
- Runowski H. 2009: *Tendencje zmian w organizacji i ekonomice przedsiębiorstw rolnych – aspekty teoretyczne*, „Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie. Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej”, nr 75.
- Sprawozdanie z działalności Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w 2008 roku*, ARiMR Warszawa 2009.
- Stańko S. 2009: *Wpływ integracji z UE na warunki prowadzenia działalności gospodarczej w rolnictwie, obrocie i przetwórstwie rolno-spożywczym*, [w:] *Wpływ integracji z Unią Europejską na polską gospodarkę żywnościową*, R. Urban (red.) Raport Programu Wieloletniego 2005-2009, nr 90, IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Wieliczko B. 2008: *Wykorzystanie unijnego i krajowego wsparcia finansowego dla polskiej wsi i rolnictwa w 2007 roku*, Komunikaty, Ekspertyzy, Raporty, nr 533, IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Zawalińska K. 2009: *Instrumenty i efekty wsparcia Unii Europejskiej dla regionalnego rozwoju obszarów wiejskich w Polsce*, IRWiR Polskiej Akademii Nauk, Warszawa.
- Ziętara W. 2008: *Wewnętrzne uwarunkowania rozwoju polskiego rolnictwa*, „Roczniki Nauk Rolniczych. Seria G”, t. 94, z. 2.

Dariusz Kusz, Maria Ruda

THE LEVEL OF EU FINANCIAL SUPPORT IN INVESTMENT ACTIVITY
OF POLISH FARMS

Summary

The paper aims to present and evaluate the level of the EU financial support in investment activity of Polish farms. Analysis were made for the village and for the particular provinces. It was stated that in the provinces there where farms with bigger production capability dominate, the use of the EU structural funds in investment activity is higher than in regions characterized by lower production potential of farms.

Adres do korespondencji:

dr inż. Dariusz Kusz
Katedra Gospodarki Żywnościowej i Towaroznawstwa
Politechnika Rzeszowska
al. Powstańców Warszawy 8
35-959 Rzeszów
e-mail: dkusz@prz.edu.pl
prof. dr hab. inż. Maria Ruda
Zakład Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich
Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Krośnie
ul. Rynek 1
38-400 Krosno
e-mail: mruda@prz.edu.pl